

ANKYRA TİYATROSU ZIRHLI HADRIAN HEYKELİ

Candemir Zoroğlu*

Anahtar Kelimeler: Ankyra • Roma • Tiyatro • Hadrian • Zirhli

Öz: 1980'li yıllarda Ankyra Roma Tiyatrosu'nda gerçekleşen kazı çalışmalarında bazı heykeltıraşlık eserleri bulunmuştur. Bulunan heykeltıraşlık eserlerinin hemen hepsi, tiyatronun Hyposkene bölümünde, birbirlerine altta bulunan pencere biçiminde kapılarla bağlanan dokuz hücre içerisinde tespit edilmiştir. Bu eserler arasında yer alıp, alın ve saç kısmının bir kısmının korunduğu portre parçası ile heykele ait diğer parçalar bir araya getirildiğinde Ankyra Tiyatrosu sahne binasında İmparator Hadrian'ın zirhli bir yontusunun bulunduğu kanıtlanmaktadır. Bununla birlikte heykelin işçilik detayları dikkate alındığında Ankyra Tiyatro'sunda gerçekleşen değişikliklerin Geç Hadrian Dönemi'nde planlanmış olduğu ve hatta sahne binası düzenlemesinin tamamlanmasının imparatorun ölümünden hemen öncesinde veya öldükten çok kısa bir süre sonra gerçekleştiği anlaşılmaktadır.

THE CUIRASSED STATUE OF HADRIAN AT ANKYRA THEATRE

Keywords: Ankyra • Roman • Theater • Hadrian • Cuirassed

Abstract: The excavations took place at the Ankyra Roman Theater in 1980's revealed number of sculptural artifacts. Almost all of those aforementioned fragments were found in the nine cells which were connected to each other by window shaped doors in the Theater' Hyposkene section. Among the sculptural pieces, fragment of a portrait with forehead and upper parts of hair, in addition to other fragments of the statue, demonstrates that there was a cuirassed statue of Emperor Hadrian on the *Scene* of the Ankyra Theater. However, considering the details of craftsmanship of the statue indicates that a change in the *Scene* was planned in Late Hadrian Period and the completion of the arrangement might be finished just before or even shortly after to his death.

* Dr. Candemir Zoroğlu, T. C. Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, TR-06240 Ulus/ Ankara, candemir.zoroglu@kultur.gov.tr

Ankyra Tiyatrosu

1982 yılında gerçekleşen bir temel kazısı sırasında kalıntılara ulaşılan Ankyra Roma Tiyatrosu¹ Augustus ve Roma Tapınağı'nın güneydoğusunda yer almakta olup, yapı *cavea*, orkestra, *pulpitum* (sahne düzlemi) ve olasılıkla iki katlı bir *scaenae frons*'tan oluşmakta idi².

1982 – 1986 yılları arasında Anadolu Medeniyetleri Müzesi uzmanlarından oluşan bir ekip ile Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı öğretim üyelerinin bilimsel başkanlığında yürütülen kazılarda³ ele geçen heykeltıraşlık eserlerinin hemen hepsi, tiyatronun *proskene*'sinin altında yer alan *hyposkene*'deki pencere biçiminde kapılarla birbirine bağlanan 9 hücre içerisinde tespit edilmiştir⁴. Bu makale ile tanıtılan zırhlı heykele ait parçalar da anılan hücrelerin içinden ele geçirilmiş olup, bazı parçaların envanter grup numaralarının aynı oluşu, bunların bir arada bulunmuş olduğuna işaret etmektedir⁵. Bununla birlikte aşağıda da belirtileceği üzere zırhlı heyke-

le ait bazı parçalar 2012 yılı kazılarında da ele geçmiştir⁶.

Yakın zamanda yayımlanan çalışmalarda Ankyra'nın Roma Dönemi yapıları ve bunların inşa sürecine ilişkin detaylı bir inceleme ortaya konulmuştur⁷. Anılan çalışmalarda Tiyatro'nun inşa sürecinin Galatia Eyalet başkenti olan Ankyra'da propaganda amaçlı olarak Augustus Dönemi'nde başlamış olabileceği, bununla birlikte MS 1. yüzyıldan sonra ve özellikle de Hadrian Dönemi'nde tiyatrodaki bazı düzenlemelere gidilmiş olabileceği ileri sürülmüştür⁸. Daha önce yapılan çalışmalar kapsamında; olasılıkla Augustus Dönemi⁹, Iulius Cladiuslar Dönemi¹⁰ veya MS 1. yüzyılın ikinci yarısı ile 2. yüzyılın başları¹¹ arasına tarihlenen tiyatrodaki gerçekleşen değişikliklerin anlaşılabilmesi için kazılarda bulunan heykeltıraşlık eserlerinin ayrıntılı incelenmesi gerektiği vurgulanmıştır¹². Bu nedenle bir kısmı uzun yıllardır Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi Ankyra Tiyatrosu Kazıları vitrininde sergilenen, bir kısmı ise depolarda korunan parçalar bir araya getirilerek

¹ Tiyatrodaki gerçekleşen kazılar ve sonrasında yapılan araştırma ve tespitler için Bkz. Bayburtluoğlu 1987, 9 vd. res. 1-23; İdil 1993, 23; Isler 1994, 362; Chase 2002, 24; Bennett 2003a, 5 vd.; Bennett 2003b, 37; Akpolat – Eser 2004, 114-115 res. 40; Kadioğlu 2004, 123 vd.; Aydın ve diğ. 2005, 90; Sear 2006, 110, 363 Plan 375; Bennet 2006, 208-9, fig. 3; Kadioğlu – Görkay 2007, 37-41; Kadioğlu ve diğ. 2011, 117-133.

² Kadioğlu ve diğ. 2011, 117-121, Fig. 42-53.

³ Bayburtluoğlu 1987, dn. 2.

⁴ Bayburtluoğlu 1987, 15, Res. 3.

⁵ Bu makaleye konu olan Ankyra Hadrianı'nın da kapsamına girdiği “Anadolu'da Roma Dönemi Zırhlı Heykellerin Gelişimi” konulu doktora çalışması 2010 yılında AKMED tarafından desteklenmiştir. Bu saygın kuruma ve değerli yönetimine en içten teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

⁶ Bu heykelin çalışılması ve yayımlanması konusunda gerekli izin ve yardımlarını esirgemeyen, başta Müze Müdürü Sayın M. Arslan ve Müdür Yardımcısı Sayın E. Yurttagül'e, çok değerli mesai arkadaşlarımla A. Alpagut, N. Demirtaş, S. Durmuş, G. Yanbeyi, T. Yiğitbaşı ile müze fotoğrafçısı A. R. Erdoğan'a teşekkürlerimi sunarım.

⁷ Kadioğlu – Görkay 2007, 37-41; Kadioğlu ve diğ. 2011, 117-133.

⁸ Kadioğlu ve diğ. 2011, 133.

⁹ Mitchell 1984/85, 98; Mitchell 1989/90, 129 vd.; Mitchell 1995, 105; Kadioğlu 2004, 130 vd.; Sear 2006, 112; Kadioğlu – Görkay 2007, 41.

¹⁰ Güven 2001, 113.

¹¹ Bayburtluoğlu 1987, 16; İdil 1993, 23; Bennett 2003a, 5; Akpolat – Eser 2004, 115; Ayrıca bkz. Isler 1994, 362 (Roma Dönemi).

¹² Kadioğlu – Görkay 2007, 41; Kadioğlu ve diğ. 2011, 133.

Ankyra Tiyatrosu zırhlı Hadrian Heykeli'nin bir restitüsyonunun yapılması tiyatrosunun sahne binasının inşa sürecinin ne zaman tamamlandığının çözümlenmesi yönünde önemli bir ipucu olacaktır¹³.

Ankyra Hadrian Heykeli

Halihazırda 26 parçadan oluşan heykelin kimliğini tayin edici en kritik buluntu Anadolu Medeniyetleri Müzesi Ankyra Tiyatrosu Kazıları vitrininde sergilenen heykel başına ait, alın ve başın üst kısmının korunduğu 132.12.83 envanter numaralı parçadır (Res. 1)¹⁴. Alın parçası ile aynı vitrinde yer alan zırhlı gövde parçası (bel) (Res. 2) ve omuz bandı (*epomydes*) ile zırh perçinin yer aldığı göğüs parçası (Res. 3) Ankyra Tiyatrosu Hadrian heykelinin imparatorun zırhlı yontularından biri olduğunu ortaya koymaktadır (Res. 4 - 5).

Çok ince grenli, kaliteli, beyaz renkli mermerden üretilmiş olan heykelin yüksekliği yaklaşık olarak 2,75 metre olmalıdır. Heykel başının üst kısmının yarısı ile göz bebeklerine kadar alın parçası korunmuş durumdadır ve bu parçalar kazı sonrası birleştirilmiştir (Res. 1). Bu parçalar ile neredeyse birleşen burun parçası 2012 yılı Tiyatro kazılarında, sahne binasının dolgu toprağı içerisinde bulunmuştur. Heykelin boynuna ait üç parça mevcut olmakla birlikte bunların birbiri ile bağlantısı sağlanamamıştır (Res. 6). Hey-

kelin kuşandığı zırhın ön ve arka plakalarının bir omuz bandı yardımı ile birbirine bağlandığı perçin bölümü korunmuştur (Res. 3). Zırh üzerine bir sarmaşık yaprağı şeklinde işlenmiş olan perçin, bir deri veya ip yardımı ile omuz bandına bağlanmıştır. Omuz bandının arka zırh plakası üzerinde görüldüğü büyükçe bir parça da ele geçmekle birlikte, bu parçanın diğer parçalarla bağlantısı sağlanamamıştır (Res. 7). Zırhın göğsüne yerleştirilen küçük gorgo başının burun, ağız ve çene kısmı korunmuştur (Res. 8). Heykelin zırhlı bir yontu olduğuna işaret eden önemli parçalardan biri de göbek deliğinden kasıklara kadar korunmuş olan bel parçasıdır (Res. 2). Bu parçanın sağ tarafında heykelin karnına dolanan *cingulum*'un ucu ve bir grifona ait iki arka ayak, sol tarafında ise *cingulum*'un diğer ucu aşağı sarkmaktadır. Zırhın kasık bölgesindeki alt kenar profili çizgileri belirgindir ancak parça göbeğin altından kırılmıştır. Zırhın alt kenarından aşağı sarkan *pteryges* rozetlerinden hiçbiri eski kazılarda ele geçmemiş, 2012 yılı kazılarında ise, iki parça halinde, üzerinde dört yapraklı bir çiçeğin yer aldığı *pteryges* rozeti bulunmuştur (Res. 9). *Pteryges* rozetlerinin altından sarkan deri bant sırasına ait dört parça bulunmuş olmakla birlikte bunların hiçbiri birbiri ile birleştirilememiştir (Res. 10). Kalın deri bantlardan oluşan koruyucu giysinin uçları derin matkap işçiliği ile burgulu hale getirilmiş püsküller ile bitirilmiştir. Ankyra Tiyatrosu buluntuları içinde biri hareketli sağ bacağa ait (Res. 11), diğeri ise sabit sol bacağa ait (Res. 12) iki bacak parçası bulunmuştur. Ankyra Hadrian heykeline ait *paludamentum* parçaları altı adettir ancak

¹³ Ankyra Tiyatrosu Hadrian Heykeli'nin restitüsyon çiziminin yapılması konusunda yardımlarını esirgemeyen meslektaşım M. Türkmen'e teşekkürlerimi sunmak isterim.

¹⁴ Bu alın parçasının İmparator Hadrian'a ait olduğunu Yüksek Lisans Tezi çalışması kapsamında Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde yaptığı incelemede tespit edip bu fikrini benimle paylaşan, kıymetli eşim Leyla Zoroğlu'na teşekkürü bir borç bilirim. Bkz. Leyla Zoroğlu 2010, 18, No. 17, Lev. VII 1, 2; VIII 1.

maalesef bunlar da birbiri ile birleştirilememiştir (Res. 13-15). Bunlardan ikisinin arka yüzlerinin de işlenmiş olması *paludamentum*'un sol omuz üzerinden sırt atıldığı, oradan da sol kol üzerine alınarak aşağı sarkıtıldığı izlenimini vermektedir. *Paludamentum* parçalarından biri üzerinde görülen altın varak izleri bugüne kadar zırhlı heykeller üzerinde tespit edilebilen en altın boya kalıntılarından biridir (Res. 15)¹⁵. Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi Konservasyon ve Restorasyon Laboratuvarı'nda taşınabilir X ışını spektrometresi ile yapılan analizlerde bu kalıntının altın olduğu doğrulanmıştır¹⁶.

Hadrian'ın Anadolu Zırhlı Heykel Programı

Hadrian'ın Anadolu'da bulunmuş ve başı sağlam korunmuş beş adet zırhlı heykeli mevcuttur. Bunlardan Perge Nyphaeum Hadrianı en iyi korunmuş olanıdır¹⁷. Bir diğer Perge buluntusu farklı yıllarda gerçekleşen kazılarda ele geçen bir torso ile bir Hadrian başının birleştirilmesi ile meydana getirilmiş zırhlı heykeldir¹⁸. Ancak olasılıkla baş ve torso birbirlerine ait değildirler. Troia Odeionu'nda bulunan ve hiç şüphesiz

yerel bir atölyenin kireçtaşından üretmiş olduğu zırhlı Hadrian heykeli, burada ele alınan diğer heykellerden farklı bir üsluba sahiptir¹⁹. 2007 yılında Sagalassos Hamamı Frigidarium'unda bulunan Hadrian başının zırhlı bir yontuya ait olduğu; heykelin başı ile birlikte bulunan askeri botlu (*mulleus*) bir bacak parçasından anlaşılmıştır²⁰. Yakın zamanda Tlos Tiyatrosu'nda bulunmuş olan zırhlı heykel grubu içerisinde de tüme yakın bir Hadrian heykeli bulunmaktadır ancak bu heykel henüz yayımlanmış değildir. Perge Tiyatrosu'nda gerçekleşmiş kazılarda ele geçen zırhlı heykeller arasında İnan tarafından Hadrian'a atfedilen heykel ise aradan geçen uzun süreye rağmen henüz tam anlamı ile yayıma hazırlanmamış oluşu sebebi ile dikkate alınamamıştır²¹.

Bu durumda Ankyra zırhlı Hadrian heykelinin bir restitüsyonunu Perge Nyphaeum'unda bulunmuş olan ve bugün Antalya Müzesi'nde sergilenmekte olan Hadrian heykeli²² (Res. 21) üzerin-

¹⁵ Ankyra Hadrian heykelinin temizlik ve *paludamentum* parçasındaki altın kalıntılarının incelenmesi konusunda yardımlarını esirgemeyen Sayın L. Özen ve Anadolu Medeniyetleri Müzesi Konservasyon ve Restorasyon Laboratuvarı çalışanlarına teşekkürlerimi sunarım.

¹⁶ Analiz çalışmalarını yapan Dr. M. Aydın'a teşekkürlerimi sunarım.

¹⁷ İnan 1974, 649 vd. Nr. 2 Lev. 198, 199; Mansel 1975, 91 vd. Abb. 61, 62; İnan – Alföldi-Rosenbaum 1979, 97, No. 46, Taf. 38.2, 39.1, 40.3-4; Özgür 2010, 78, No. 32; Zanker 1983, 12, Taf. 2, 1,3.

¹⁸ İnan 1960, 37, No. 2, Fig.2; İnan 1965, No. 6, Lev. VII,1; Mansel 1956, 115 vd. fig. 65; Vermeule 1959/60, 54, No. 173; İnan – Rosenbaum 1966, 68-9, No. 29, Pl. XIX, 2, XXI.

¹⁹ Rose 1994, 91-93, Fig. 18-21; Rose 2002, 43, Fig. 16.

²⁰ Waelkens 2007, 3-4; Waelkens ve diğ. 2009, 437-8, Fig. 10; Waelkens – Poblome 2011, 101 (portre); 115 ve arka kapak önyüzü (bacak); Oper 2008, 25-6, Fig. 8-10. *Mulleus*'un zırhlı heykellerde kullanımına ilişkin detaylı bilgi için bkz. Goette 1988, 411-14; Goldman 1994, 123 vd.

²¹ İnan ve diğ. 1997, 72, Res. 15; Öztürk 2009, Beilage 7; Özgür 2010, 144, No. 62; Bu heykelin Hadrian olamayacağına dair eleştiri için Bkz. Şahin 2012, 41-6, Abb. 3, 3a.

²² İnan ve Rosenbaum heykeli Wagner'in "Imparatori 32" tipi içerisinde değerlendirirler ve heykelin bir eyalet kopyası olduğunu savunurlar. Bkz. İnan – Alföldi-Rosenbaum 1979, 97-8. Vermeule heykelin Perge Hamamı'nda bulunan Hadrian'ın gelişmiş bir tipi olabileceğini belirtir. Hadrian'ın *pteryges* bantlarının ucundaki matkap işçiliğini MS 124/125'e tarihlenen Thasos Hadrian'ı ile yakın bulan Vermeule Nyphaeum

den tasarlamak yerinde olacaktır (Res. 4 - 5).

Başı soluna doğru dönük olan zırhlı Perge Hadriani saçları üzerinde oldukça yüksek, geniş yapraklardan meydana getirilmiş bir *corona civica* (meşe çelengi) taşımaktadır. Ankyra Hadrian'ının başında bir çelenk bulunmamaktadır. Bunun yerine Ankyra Hadriani'nin saçları başın üzerinden öne doğru taranmış, önde ise kıvrıkcık bukleler halinde bırakılmıştır. Bu bukleler alın üzerinde üç adet, şakaklarda ise ikişer bukle halinde düzenlenmiş olmalıdır. Perge Hadrian'ının düz göz bebeğinin aksine Ankyra Hadrian'ının göz bebeği, üst göz kapağın altına doğru girmiş, göz kapağına yakın bir yerde hafif bir matkap dokunuşu ile delinmiştir. Doryphoros duruşu içerisinde olan Perge Hadrian heykelinin ağırlığı sağ bacağı verilmiş, sol bacak dizden kırılarak hafif geriye atılmıştır. Ankyra Hadrian'ının bacak varyasyonu tam ters biçimdedir ve vücut ağırlığı, sabit sol bacağı verilmiş, sağ bacak hafif geride bırakılmıştır. Bu durum sol bacağın arka yüzünde gözlemlenebilen ağaç kütüğü biçimindeki heykel desteği izleri ve her iki bacağın kaslı baldırlarının içe dönük yüzleri sayesinde tespit edilebilmektedir. Perge Hadrian'ının sağ kolu bel hizasında olup hafifçe dirsekten kırılarak öne doğru uzatılmıştır. Ankyra Hadrian heykelinin mevcut sağ eli ile (Res. 16) iç giysi olarak giyilen tuniğin kol kısmının da korunduğu parçadan (Res. 17), sağ kolunun büyük olasılıkla aynı pozisyonda olduğu anlaşılmaktadır. Ankyra Hadriani'nin sol koluna ait herhangi bir parça bulunamamıştır.

Hadriani'nı bu döneme tarihler. Bkz. Vermeule 1959/60, 54.

Ancak Perge Hadrian heykelinde olduğu gibi Ankyra Hadrian'ının da sol kolunun öne doğru uzatıldığı ve omuz arkasından gelen *paludamentum*'u taşıdığı varsayılabilir. Zira heykelin bel kısmına ait parçanın kenarlarında *paludamentum*'un sağ omuzdan bağlanarak göğsü kapatacak şekilde²³ yahut sol omuz üzerinden aşağı sarkıtılacak biçimde²⁴ bağlanmış olduğunu gösteren herhangi bir işaret yoktur. Her iki heykelin de *paludamentum* kumaşı ince, yumuşak bir dokuya sahiptir. Bu durumda Perge Hadrian heykeli Stemmer'in Schema V grubuna²⁵ girerken Ankyra Hadrian heykeli Stemmer'in Schema VII grubu içerisinde değerlendirilmelidir²⁶. Herhangi bir parçası bulunamamış olsa da Ankyra Hadrian'ının sol kolunda da Perge Hadrian heykelinin sol elinde olduğu gibi sapı avuç içinde ucu ise arkaya dönük bir biçimde tutulan *parazonium* (=kılıç) olması gerektiğini söylemek yanlış olmaz.

Genel kabul gören kanıya göre en çok zırhlı heykele sahip olan imparator olan Hadrian'ın²⁷ zırhlı heykel programını kendi kişisel duygu ve fikir dünyası ile de bağdaştırdığı düşünülmektedir²⁸. Pausanias'tan da bilindiği üzere²⁹, Atina'da üretilerek Kıta Yunanistan ve diğer doğu eyaletlerine dağıtımı sağlanan *Lupa Romana* (İkizleri Emziren Dişi Kurt) üzerinde taçlandırılan Palladion'un yer aldığı

²³ Stemmer Schema IIa, Bkz. Stemmer 1978, 27-31.

²⁴ Stemmer Schema Va, bkz. Stemmer 1978, 72-73.

²⁵ Stemmer 1978, 56-72.

²⁶ Stemmer 1978, 76-95, Taf. 49-63.

²⁷ Vermeule 1959/60, 5; Stemmer 1978, 129.

²⁸ Hekler 1919, 233; Niemeier 1968, 50; Stemmer 1978, 160; Kleiner 1992, 241; Cadario 2005, 387; Gergel 2004, 377-386; Oper 2008, 69 vd.; Bergmann 2010, 19 vd.

²⁹ Hekler 1919, 237.

zırh kabartmalı heykel programı, Hadrian'ın MS 123'te Parth seferinde elde ettiği başarıyı simgeleyen bir imge olarak kullanılmış, daha sonra ise yine Hadrian'ın MS 135'te bastırıldığı Yahudi isyanının ardından kopyalanarak (Hierapytna Tipi) imparatorluğun eyalet politikalarına hizmet etmiştir³⁰.

Hadrian'ın zırhlı tasvir edildiği bir diğer zırhlı heykel programında ise zırh üzerinde karşılıklı yerleştirilen grifonların yer aldığı bir kompozisyon bulunmaktadır³¹. Bu program Iulius Cladiuslar Dönemi'nde oldukça yoğun biçimde kullanılmış, özellikle de Anadolu'da bulunmuş zırhlı heykeller üzerinde en çok görülen ikonografi olmuştur³². Hanfmann ve Vermeule, karşılıklı grifonların Doğulu Pers ikonografisinin bir motifi olma özelliğinin yanı sıra, Augustus'tan itibaren Roma imparatorlarının baş tanrısı olan Apollon'un koruyucu yaratığı olduğunu,

bu vahşi hayvanın yırtıcılığının ve koruyucu imgesinin imparatorluğun "*Virtus Augusti*" politikası ile ilişkili olması gerektiğini belirtmişlerdir³³. Bu nedenledir ki Augustus'un Prima Porta heykelinin zırhının bel kısmında, elinde *keithara* ile tanrı Apollon uçan bir grifona binmiş şekilde tasvir edilmiştir³⁴. Cadario, karşılıklı grifonların Mars Ultor ve Nemesis kültü ile ilgili olabileceği görüşünü ortaya koysa da, son incelemede, bu motifin Augustus'un koruyucu tanrısı Apollon kültü ile bağlantılı olduğunu belirtir³⁵. Cadario, Hadrian'ın göğsünde karşılıklı grifonların bulunduğu zırhlı heykel programının imparatorun geç döneminde veya Antoninus Pius Dönemi'nde ortaya çıkmış olması gerektiğini savunur³⁶.

Stilistik Değerlendirme

Hadrian Dönemi'nin karşılıklı grifonlu zırhlı heykel ikonografisine sahip heykel grubu içerisine giren Ankyra Hadriani'nin zırhı üzerinde yer alan grifonların stilistik bir değerlendirmesini yapmak için Anadolu Medeniyetleri Müzesi'ndeki depoda bulunmuş olup, zırhın solunda yer alan grifona ait olan gaga parçası oldukça önemlidir (Res. 19)³⁷.

³⁰ Oper 2008, 70; Bergmann 2010, 34 vd.; Ayrıca Bkz. Wegner 1956, 41 vd. Burada şu ilginç durum tespitini yapmak faydalı olacaktır. Şu zamana kadar Anadolu'da bu heykel programı kapsamında üretilmiş bilinen tek bir örnek mevcuttur. Bu yontu Amasra'nın Kum Mahallesi, Bedesten Mevkii'nde, Küçük Sanayi içerisindeki bir temel kazısı sonucu gerçekleşen kurtarma kazısında bulunmuştur. Torso, ikisi erkek biri bir kadına ait giyimli heykeller ve bunlara ait küçük parçalar ile birlikte ele geçmiştir. Bkz. Ateşoğulları – Şimşek 1995, 93-97, Res. 4, 12-14; Ateşoğulları 1999, 207-212, Res. 1, 2. Bununla birlikte bu heykel programına dahil olması gereken ve Stemmer'in çalışmasına dahil ettiği Antalya torso parçası ile Bergmann'ın Knidos'taki Iris Love kazıları raporlarına atfen değerlendirmeye aldığı heykel parçalarına bugün ulaşmak mümkün değildir. Antalya torsosu için bkz. Stemmer 1978, 52-3, IV 16, Taf. 32,3; Bergmann 2010, 7-8, Kat. Nr. 9; Knidos torsoları için bkz. Vermeule 1974, 105, 187D (veya 188D); Gergel 2004, 374, dn. 20; Bergmann 2010, 17, No. 22, 23.

³¹ Cadario 2004, 391.

³² Vermeule 1959/60, 43, Cadario 2005, 357 vd.

³³ Hanfmann – Vermeule 1957, 235. Zırhlı heykellerin "*virtus*" niteliği ile ilgili olarak bkz. Stemmer 1978, 158; Cadario 2004, 200.

³⁴ Vermeule 1959/60, Pl. III 11; Kleiner 1992, 66, Fig. 42; Cadario 2004, XXXIII 1-6; Laube 2006, Taf. 58 1, Özgan 2013a, Res. 104a, 105b.

³⁵ Cadario 2004, 144 vd.

³⁶ Cadario 2004, 387, 391.

³⁷ Yakın zamanda tamamlanması planlanan "Anadolu'da Roma Dönemi Zırhlı Heykellerin Gelişimi" konulu doktora çalışması ile Anadolu zırhlı heykel üretiminde stilistik farkların belirlenmesinde grifon tipolojilerinin ne kadar ayırt edici bir potansiyele sahip olduğu kanıtlanmaya çalışılacaktır. Bu vesile ile anılan doktora çalışmasının fikir sahibi, danışmanım Sayın M. Kadioğlu'na, çalışmalarına gösterdiği yakın alaka ve titiz yönlendirmeye

Aşağı doğru yönelmiş keskin gaga parçası Anadolu'da bulunmuş bazı zırlı heykeller ile yakın benzerlik göstermektedir. Bunlardan Adana Müzesi'ndeki Diokaisareia heykeli³⁸, kolossal Perge Marcus Aurelius heykeli³⁹, Nysa Antoninus Pius torsosu⁴⁰ ile Xhantos'da bulunmuş iki torso⁴¹ stilistik olarak bu gruba dahil edilebilecek yontulardır. Bu grifon tipini Nysa torsosu üzerinden tanımlamak gerekirse, karşılıklı duran grifonlardan açıkta kalanın sakin bir ifadeye sahip ancak yırtıcı bir fizyonomiyi barındırdığını belirtmek yerinde olacaktır (Res. 20). Grifonlar birer ön ayaklarını yukarı kaldırmıştır. Kanatları kapalıdır ancak, dokulu ve hacimli biçimde işlenen kanadın ucu yukarıya doğru uzatılarak grifonun duruşuna bir dinamizm getirilmiştir. Grifonun yukarı kaldırılmış kuyruğu da bu dinamizme katkı sağlamaktadır. Boyun diktir ve boynu saran tüyler hacimlendirilerek grifona kuvvetli bir ifade kazandırılmıştır. Derin gözler ve keskin gaga grifonun sakin fakat etkili ifadesini bütünlemektedir. Yukarıda andığımız zırlı heykeller üzerindeki grifonlar

bu tipolojileri ile bilinen diğer grifonlu zırlı heykellerden ayrılmaktadırlar⁴².

Nysa Antoninus Pius torsosu ile Ankyra Hadrianı'nı stilistik olarak yaklaştıran bir diğer özellik de her iki heykelin omuz bantlarındaki benzerliktir. Her iki heykelin omuz bandı, ön zırha monte edilmiş sarmaşık yaprağı biçimli perçine bağlanmıştır. Bu aksesuarlardaki tek fark, Ankyra Hadrian heykelinde perçinle omuz bandının bağlantısını sağlayan ip uzunken Nysa torsosunda bu ip daha kısa tutulmuştur⁴³.

Ankyra Hadrian heykeli ile birlikte bulunmuş zırh şeklinde bir desteğe dayanan, başsız, çıplak bir heykel (Res. 22)⁴⁴, bir adet *pavonazetto* mermerinden başsız büst (Res. 23)⁴⁵, bir adet oturan giyimli

leri için en içten saygılarımı sunmayı bir borç bilirim.

³⁸ Keil – Wilhelm 1931, 63-4, Lev. 33, No. 100; Vermeule 1959/60, 63, No. 252; Çalık 1997, 209, No. 118, Pl. 59, b.

³⁹ İnan 1980a, 6; İnan 1980b, 608; Mellink 1980, 509; İnan 1983, 119-20; Özgür 2010, 86, No. 36; Demirer ve diğ. 2005, 76, 233; Delemen 2011, 304, Res. 23.

⁴⁰ Kourouniotis 1921/22, 74, Res. 60; Vermeule 1959/60, 67, No. 278; Niemeyer 1968, 31 dn. 193; Wegner 1939, 150; Stemmer 1978, 69, dn. 211; Bol 1984, 23f. dn. 83; 92 Anm. 301; Fittschen 1999, 134 vd. dn. 746; Kadioğlu 2011, 130 vd. Abb. 18; Kadioğlu 2014 (Baskıda).

⁴¹ Cavalier 2001, 102-4, Res. 1, 2.

⁴² Efes'ten Iulius Celsus Polemaeanus zırlı heykeli için bkz. Vermeule 1959/60, 58 Nr. 208 Taf. XVIII, 53; İnan-Rosenbaum 1966, Nr. 144, Pl. 83.2, 84. 1-2; Stemmer 1978, 101 vd. Nr. VIII 6 Taf. 70, 3; Stročka 2013, 597 vd. Abb. 4; Tralles Nero Heykeli için bkz. Hekler 1919, 240, No. 9, Abb. 168; Vermeule 1959/60, No. 231, Pl. XIX, Fig. 57; Stemmer 1978, dn. 283; Cadario 2004, Tav. XXV 4; Perge Zırlı Hadrian heykeli üzerindeki sakin duruşlu, kanatları dokusuz grifon için bkz. İnan 1974, 649 vd. Nr. 2 Lev. 198, 199; Mansel 1975, 91 vd. Abb. 61, 62; İnan – Alfeldi-Rosenbaum 1979, 97, No. 46, Taf. 38, 2, 39, 1, 40, 3-4; Özgür 2010, 78, No. 32; Zanker 1983, 12 Taf. 2, 1-3.

⁴³ Kadioğlu, Anadolu'daki Geç Traian - Erken Hadrian Dönemi mimarlık yapılarında sıklıkla kullanılan sarmaşık yaprağı motifinin, bir grup Anadolu kökenli zırlı heykelin göğsüne perçin şeklinde yerleştirilmesinden yola çıkarak bu motifin Anadolu heykeltıraşlık atölyelerinin ayırt edici bir özelliği olması gerektiği tespitini yapmıştır. Bkz. Kadioğlu 2014 (Baskıda).

⁴⁴ Bayburtluoğlu 1987, Res. 15 (Resim açıklaması Res. 13'ünkü olmalıdır.) Envanter No: 159.50.86, Yük. 1.45 m.; Gen. 0.58 m.

⁴⁵ Bayburtluoğlu 1987, Res. 14, Envanter No: 162.17.85, Yük. 0.46 m.; Gen. 0.61 m.

heykelcik (Res. 24, retor?)⁴⁶, *pudicitia* tipinde bir kadın heykeli torsosu (Res. 25)⁴⁷ ve olasılıkla MÖ 3. yüzyıldan bir Athena heykelinin Hadrian Dönemi kopyası olan boyalı baş (Res. 26)⁴⁸ ile tiyatronun doğu *parodos*'undan kemerli kapı kilit taşı üzerindeki Silen kabartması (Res. 27)⁴⁹ Ankyra Tiyatrosu heykeltıraşlık programının çözümlenmesine yeterince katkı sunmazlar⁵⁰. Bunlardan başsız, çıplak heykelin yanında duran zırh dikkate alındığında, yontunun, muzaffer İmparator Traian olabileceği akla gelse de, heykelin 2 metreyi geçmeyen yüksekliği bu yönde bir öneri yapmayı engeller⁵¹. Bu heykel olasılıkla aynı alanda bulunmuş olan *pudicitia* tipindeki kadın heykel torsosu ve başka heykellerin de yer aldığı bir grup

yontuyla birlikte zırhlı kolossal boyutlardaki Hadrian heykelinden farklı bir sahne katında veya onun etrafında konumlandırılmış olmalıdır.

Bununla birlikte Ankyra Tiyatrosu'nun sahne düzenlemesinin tarihlendirilmesi için en önemli bulgulardan biri heykeltıraşlık eserleri arasında bulunan, zırhlı Hadrian heykeline ait baş parçasıdır (Res. 1). Saçlarında bir miktar renk kalıntısı da barındıran heykel başı parçasına dikkatli bakıldığında heykelin sol göz bebeğinin yarısına kadar korunduğu, göz bebeğinin ise bir matkap yardımı ile yarım daire şeklinde oyulduğu, göz bebeğinin hafifçe göz kapağının altına girdiği görülebilecektir.

Ankyra Hadriani'nın saç bukleleri dikkate alındığında ise heykelin Wegner'in "Imperatori 32" tipine girdiğini söylemek mümkündür⁵². Alın üzerine yerleştirilmiş üç dolgun bukleden oluşan sıralama ile bunlardan hafif ayrılarak her iki şakağa yerleştirilen ikili bukleler bu yorumun yapılmasında etkili olmaktadır. Bununla birlikte "Imperatori 32" tipine adını da veren Kapitol Müzesi büstünün alın yapısı dikkate alınırsa Ankyra Hadrian'ının bu tipin cilt yapısı ile benzerlik göstermediği anlaşılır. Wegner'in bu gruba giren hiçbir portrenin göz bebeklerinin işlenmemiş olduğu tespiti dikkate alındığında⁵³ Ankyra Hadriani için yeni bir tespit yapma ihtiyacı doğar. Bu durumda, Roma'daki Termini İstasyonu kazılarında bulunmuş olup bugün Therme Müzesi'nde korunan Hadrian portresinden ismini alan "Stazione Termini" tipi olarak

⁴⁶ Bayburtluoğlu 1987, Res. 13, Envanter No: 162.18.85, Yük. 0.50 m.

⁴⁷ Bayburtluoğlu 1987, Res. 13, Envanter No: 162.14.85, Yük. 1.20 m.; Gen. 0.50 m.

⁴⁸ Bayburtluoğlu 1987, Res. 12; Kadioğlu ve diğ. 2011, 131, Fig. 54. Envanter No: 132.12.83. Hadrian Dönemi'nde Klasik Dönem heykellerin kopyalanmasına ilişkin detaylı bilgi için bkz. Lauter 1966, 33-36; Zanker 1974.

⁴⁹ Bayburtluoğlu 1987, Res. 17, Envanter No: 133.1.83.

⁵⁰ Maalesef Ankyra Tiyatrosu Geç Antik Dönem'de burada faaliyet göstermiş olan cam atölyesi ve modern yerleşimler nedeniyle yoğun biçimde tahrip edilmiş, tiyatro ve yakın çevresindeki kazılar neredeyse tamamlanmış durumdadır. Ankyra Hadriani parçaları da dâhil olmak üzere kazılarda bulunan heykeltıraşlık eserlerinin büyük bir çoğunluğunun, tiyatronun Hyposkene'sinde bulunan hücreler içerisinden bulunmuş olmaları, sahne binasına yerleştirilen heykeltıraşlık eserlerinin kireç yapımı için istiflenmiş olabileceğini akla getirmektedir.

⁵¹ Heykelin Mevcut boyutu yaklaşık 1.45 metre yüksekliğindedir. Eksik olan baş ve ayaklar dikkate alındığında yaklaşık 200 cm yüksekliğinde olan heykelin yaklaşık 2.75 metre yüksekliğindeki Hadrian heykeli ile aynı kompozisyon içerisinde yer alması güç gözükmekteyse de, yontuların sahenin farklı alanlarında konumlandırılmış olmaları muhtemeldir.

⁵² Wegner 1956, 20-4.

⁵³ Wegner 1956, 22.

adlandırılan yontu grubuna başvurmak doğru olacaktır. Wegner, Therme portresinin parlak, sağlıklı cilt yapısından yola çıkarak bu tipin Hadrian'ın sağlıklı, adil, açık fikirli ve dost canlısı bir karakter içerisinde betimlenmiş olduğunu belirterek, bu tipin genel bir stilistiği olmadığını vurgular⁵⁴. Wegner'e göre saç buklelerinin yardımı ile ayırt edilebilen bu tip heykeller, orijinali mermerden üretilmiş bir yontunun repliklerinden meydana gelmektedir⁵⁵. Bu tipi değerlendirmek için kullandığı Reggio Müzesi Hadrian büstünün saç ve göz bebeklerindeki matkap işçilikleri ile Therme Müzesi Hadrian portresinin işçiliğini yakın bulan Wegner her iki heykelin ve dolayısıyla bu gruba giren diğer heykellerin Hadrian'ın geç dönemlerinden veyahut da Antoninler Dönemi'nin başında üretilmiş olmaları gerektiğini belirtir⁵⁶. Ankyra Hadriani cilt yapısı ve göz bebeklerinin işlenmiş olması nedeniyle "Stazione Termini" tipine benzese de yukarıda da belirtildiği üzere, saç kuaförü özellikleri nedeniyle "Imperatori 32" tipini andırmaktadır. Bu durumda Ankyra Hadriani ile bazı Anadolu kökenli Hadrian heykellerinin portre unsurları karşılaştırmak yerinde olacaktır.

Bunlardan Pergamon Asklepieion Hadriani (Env. No 160) oldukça tahrip olduğundan saç düzenlemesi hakkında bir şey söylemek mümkün değildir. Wegner, Pergamon Asklepieion Hadriani'ını, imparatorun MS 131'den sonra Pontus'tan Atina'ya doğru yaptığı seyahatte Pergamon'a uğramış olduğu varsayımı

üzerinden tarihlemiş⁵⁷, İnan ve Rosenbaum da bu tespite uymuştur⁵⁸. Pergamon Asklepieion Hadriani'nın göz bebeği çizgilerinin derin işlenişi ve heykelin desteği olarak kullanılan zırhın, *pteryges* rozetlerinin altından sarkan koruyucu deri bantların uçlarındaki yoğun matkap işçiliği bu heykelin stil yönünden Antoninler Dönemi'nde üretilmiş olduğu izlenimini vermektedir⁵⁹. Asklepieion heykeli destek zırhının koruyucu deri bantlarının uçlarındaki yoğun matkap işçiliğini Nysa Gerontikon'undan bulunmuş olan zırhlı Antoninus Pius heykelinin bel parçasında⁶⁰ ve Aphrodisias Agora Kapısı'nda bulunmuş olan zırhlı Antoninus Pius heykelinde⁶¹ de görmek mümkündür. Benzer bir gözlemi Adana Müzesi'nde bulunan ve Antoninler Dönemi'ne tarihlenen zırhlı Diokaisarcia heykeli⁶² için, Perge Güney Hamamı'nda bulunmuş olup, yakın zamanda Marcus Aurelius'a ait olması gerektiği önerilen kolossal zırhlı heykel için⁶³ ve Antoninler Altarı'nda yer alan Apotheosis Kabartması'ndaki zırhlı

⁵⁴ Wegner 1956, 8.

⁵⁵ Wegner 1956, 10.

⁵⁶ Wegner 1956, 10.

⁵⁷ Wegner 1956, 59.

⁵⁸ İnan – Rosenbaum 1966, 70 No. 31.

⁵⁹ Bkz. Wegner 1956, Taf. 14b; Boehringer 1959, Fig. 25; İnan – Rosenbaum 1966, Pl. XVIII, 1,2; Pergamon Asklepieion Hadriani'nın kaidesinde yer alan yazıt (*ΘΕΟΝ ΑΔΙΠΛΑΝΟΝ | ΦΑΙ ΜΕΛΙΤΙΝΗ*) da bu heykelin imparatorun ölümünden sonra dikilmiş olduğu görüşünü desteklemektedir.

⁶⁰ Kadıoğlu 2011, 130 vd. Abb. 18; Kadıoğlu 2014 (Baskıda).

⁶¹ Erım 1981, 24; Smith 2006, 126-28, No. 17, Pl. 17.

⁶² Keil – Wilhelm 1931, 63-4, Lev. 33, No. 100; Vermeule 1959/60, 63, No. 252; Çalık 1997, 209, No. 118, Pl. 59, b.

⁶³ İnan 1980a, 6; İnan 1980b, 608; Mellink 1980, 509; İnan 1983, 119-20; Özgür 2010, 86, No. 36; Demirel ve diğ. 2005, 76, 233; Delemen 2011, 304, Res. 23.

figür⁶⁴ (Lucius Verus ?) için yapmak da yanlış olmayacaktır. Ankyra Tiyatrosu Hadrian heykelinin deri bantlarının arasında görülen derin boşluklar ile bantların ucundaki püsküllerin burgulu yapısı (Res. 10) Ankyra heykelinin de yoğun bir matkap işçiliği ile üretilmiş olduğunu göstermektedir.

Perge Nymphaeumu'nda bulunmuş olan çıplak Hadrian heykelinin (Env. No. Torso, A 3861, portre A 3863) portre unsurları da benzer bir karşılaştırma için uygundur⁶⁵. İnan ve Rosenbaum çıplak Nymphaeum Hadriani'nı Wegner'in "Imperatori 32" grubuna benzetmekle birlikte, özellikle saç kuaförü dikkate alındığında, heykelin imparatorun bilinen resmi tiplerinin hiçbirine girmediğini belirtmiştir⁶⁶. Perge Hadrian heykelinin fizyonomik özelliklerine bakıldığında Ankyra Hadriani'nın Perge portresine oranla daha kaliteli bir işçilikle üretildiği rahatlıkla söylenebilir. Perge Hadrian'ının alın yapısı Ankyra Hadriani'nda olduğu gibi parlak ve perdahlanmış olsa da Perge Hadrian heykelinin alın üzerindeki saç buklelerinin matkap işçiliklerinin adeta yarım bırakıldığı, birbirinden ayrılması gereken yarım daire buklelerin üstün körü kazınarak, sadece belirginleştirildikleri görülür⁶⁷. Bununla birlikte Perge

Nymphaeum Hadrian'ının göz bebeklerinin çevresi kazınarak belirginleştirilmiş, göz bebeği üst göz kapağının hemen altına gelecek bir yerden matkap yardımı ile delinmiştir⁶⁸. Benzer bir uygulamayı imparatorun geç dönemine tarihlenen Palazzo dei Conservatori büstünde de görmek mümkündür⁶⁹. Antoninus Pius'un MS 140'lara tarihlenen Roma'daki Kapitol Müzesi büstü de benzer uygulamanın selef imparatorun portresinde tekrarlanmış halinin görülmesi için uygundur⁷⁰.

Tarihleme

Bilindiği üzere Hadrian Dönemi içerisinde, olasılıkla MS 128'den sonra, portre heykeltıraşlığında matkap kullanımı görülmeye başlanmış, ancak matkap işçiliğinin çok daha derinlemesine kullanımı Antoninler Dönemi'nde yoğunlaşmıştır⁷¹. Wegner, Hadrian'ın "Stazione Termini" tipine giren portrelerinde görülen yoğun matkap işçilikli örneklerin Erken Antoninler Dönemi'ne girebileceğini belirtmiştir⁷². Ankyra Hadrian'ında olduğu gibi temiz, parlak ve canlı cilt yapısı da Erken Antoninler Dönemi'ne işaret etmektedir. Bu çerçevede değerlendirildiğinde gerek çıplak Pergamon Asklepieion

⁶⁴ Vermeule 1959/60, 22, E9, Pl. XVIII, 52; Vermeule 1968, Fig. 40; Oberleitner 1978, 74, Abb. 53, 54; Andrae 2000, Abb. 547; Oberleitner 2006, Abb. 1; Landskron 2006, 157 Abb. 20; Oberleitner 2009, 109 vd. Nr. FR22, Abb 191-203.

⁶⁵ İnan – Alföldi-Rosenbaum 1979, Nr. 45; Taf. 38.1; 39.1.; Zanker 1983, 12, Taf. 2 2,4.

⁶⁶ İnan – Alföldi-Rosenbaum 1979, 96.

⁶⁷ Benzer işçilik eksiklikleri ve adeta aceleye getirilmiş üslup özellikleri portrenin yan yüzlerinde, ensesinde ve başındaki *corona civica*'da görülebilmektedir. Bkz. İnan – Alföldi-Rosenbaum 1979, Taf.

40, 1, 2. Perge'de aynı yerde bulunmuş olan ve olasılıkla aynı atölyenin bir ürünü olan zırlı Hadrian heykeli çıplak Nymphaeum heykeline oranla daha nitelikli bir işçiliğe sahiptir. Bu durum çıplak Hadrian heykelinin alınan tanrılaştırma kararına istinaden acele ile üretilerek dikilmiş olabileceğini akla getirmektedir. Bkz. İnan – Alföldi-Rosenbaum 1979, Taf. 40, 3,4.

⁶⁸ Bkz. İnan – Alföldi-Rosenbaum 1979, Taf. 39.2

⁶⁹ Fittschen – Zanker 1985, 57-8, No. 54 Taf. 60.

⁷⁰ Zanker 1983, Taf. 12; Fittschen – Zanker 1985, 63 vd., No. 59, Taf. 67-9.

⁷¹ Wegner 1956, 9 vd.; Fittschen – Zanker 1985, 57-8; Kleiner 1992, 238; Özgan 2013b, 145.

⁷² Wegner 1956, 10.

Hadrian'ının gerekse çıplak Perge Nymphaeum Hadrian'ının imparatorun ölümünden hemen sonra, olasılıkla MS 139'da, halefi Antoninus Pius'un önerisi ile tanrılaştırılmasının hemen ardından dikilmiş olmalıdır⁷³.

Portre üslubu ve *pteryges* rozetlerinin altından sarkan deri bantların uçlarına işlenmiş derin matkap işçilikli, burğu biçimli püsküllerin yardımı ile zırlı Ankyra Hadrian'ının da imparatorun çok geç bir döneminde yada Antoninus Pius Dönemi'nin hemen başında üretilmiş olduğunu önermek mümkündür. Bu durum, Cadario'nun Hadrian'ın Kıta Yunanistan'ın haricindeki doğu eyaletlerinde ortaya çıkan karşılıklı grifonlu zırlı heykellerin imparatorun geç dönemlerinden veya Antoninus Pius Dönemi'nde üretilmiş oldukları görüşü ile örtüşmektedir⁷⁴.

Yukarıda da belirtildiği gibi benzer bir tarihleme heykel zırhının karnına yerleştirilmiş olan karşılıklı grifonların stilistik olarak benzerlik gösterdiği heykelerde de mevcuttur. Bununla birlikte bu tespit Ankyra Tiyatrosu'nun inşasının Augustus Dönemi'nde veya MS 1. yüzyılda başlamış olabileceği ya da Hadrian Döne-

mi'nde bazı düzenlemelere gidilmiş olabileceği savını⁷⁵ çürütmez. Büyük bir olasılıkla Ankyra Tiyatrosu'nun sahne düzenlemesinde bir değişikliğe gidilmesi Hadrian'ın hayatta olduğu bir dönemde planlanmıştır. Hadrian'ın Ankyra Kenti'ne *mystikos agon* festivali düzenleme yetkisini bahsettiği MS 128'in sonu⁷⁶, tiyatrodaki planlanan sahne düzenlemesi için *terminus post quem* kabul edilebilir. Ankyra Tiyatrosu Hadrian heykelinin imparatorun zırlı bir yontusu olduğu göz önünde bulundurulduğunda sahne binası heykel programının MS 135'te bastırılan Bar Kokhba isyanının sonrasında tasarlanmış olabileceğini söylemek mümkündür.

Bu noktada Ankyra Tiyatrosu'nun inşa süreci ile ilişkilendirilebilecek olan yazıtlı bir arşitrav bloğunu dikkate almak gerekir. Bugün Ankara Kalesi kulelerinden birinde devşirme malzeme olarak kullanılmış olan bloğun üzerindeki ithaf yazıtında Hadrian'ın ve 1 Ocak 138'de ölen taht varisi Lucius Aelius Caesar'ın isimlerini bulunur⁷⁷. Bu durum tiyatro kazılarında bulunmuş olan zırlı şekilde bir desteğe dayanan, başsız, çıplak heykelin (Res. 22), Lucius Aelius Caesar'a ait olabileceğini ve tiyatronun sahne düzenlemesinin onun ölümünden sonra tamamlanmış olması gerektiğini akla getirmektedir⁷⁸. İmparator Hadrian'ın aynı yılın (MS 138) 10 Temmuz'unda öldüğü

⁷³ Özgan 2013b, 160.

⁷⁴ Cadario 2004, 391. Burada Cadario'nun görüşünü bir nebze benimsemek mümkün olsa da, Perge Nymphaeum'u zırlı Hadrian heykelini bu tespitin dışında tutmak gerekir. Bu heykelin göz bebeklerinde herhangi bir matkap işçiliği görülmediği gibi, saç kuaföründe ve başın üzerinde taşınan *corona civica*'da matkap kullanımı yoğun değildir. Ayrıca heykelin *pteryges* rozetlerinin altından sarkan deri bantların uçlarındaki püsküllerin sade matkap işçiliğinin zırlı Tralleis Nero heykeli ile olan yakın benzerliği de erken bir tarihi işaret etmektedir. Bkz. İnan – Alföldi-Rosenbaum 1979, Taf. 38 2; 39 1. Tralleis Nero Heykeli için bkz. Vermeule 1959/60, No. 231, Pl. XIX, Fig. 57; 283; Cadario 2004, Tav. XXV 4.

⁷⁵ Kadioğlu ve diğ. 2011, 133.

⁷⁶ Bosch 1967, 153, No. 127; 155, No. 128; Mitchell – French 2012, 21, 307-12, No. 140-41.

⁷⁷ Bkz. Bosch 1967, 173, No. 134; Mitchell – French 2012, 155, No. 7.

⁷⁸ Hadrian ile taht varisi Lucius Verus'un bir arada korunmuş az sayıdaki heykel kaidesi için bkz. Deppmeyer 2008, 51-52, Kat. No. 43, 67, 70.

dikkate alındığında sahne binasının inşaa sürecinin Antoninus Pius'un döneminde tamamlanmış olması muhtemeldir⁷⁹. Hadrian'ın portre üslubu ve teknik işçilik dikkate alındığında da, imparatorun zırlı heykelinin tiyatro sahnesine yerleştirilmesinin imparatorun ölümünden hemen sonraki bir dönemde gerçekleşmiş olabileceğini söylemek mümkündür. Tüm bu veriler göz önünde bulundurulduğunda sahne binasında bulunmuş olan normal boyutlardaki, *pudicitia* giyimli, kadın heykeli torsosu (Res. 25) da belkide Hadrian'ın MS 137'de ölen ve imparator tarafından tanrılaştırılan karısı Sabina'ya ait olmalıdır⁸⁰.

⁷⁹ İnşası Hadrian Dönemi'nde başlayıp Antoninus Pius Dönemi'nde tamamlanmış olan yapılar için bkz. Vermeule 1968, 264-67.

⁸⁰ Perge Şehir Kapısı yakınlarında birlikte bulunmuş olan zırlı Hadrian ile Sabina'nın *pudicitia* tipindeki heykel grubu bu programın Hadrian Dönemi içinde de kullanıldığını göstermektedir. Bkz. İnan – Rosenbaum 1966, 68-69, No. 29, Lev. XIX, 2; XXI; 72-73, No. 36, Lev. XIX, 3, XXII.

Resim Listesi:

- Resim 1.** Ankyra Hadriani alın ve burun parçası (A. R. Erdoğan).
- Resim 2.** Ankyra Hadriani bel parçası (A. R. Erdoğan).
- Resim 3.** Ankyra Hadriani omuz bandı ve perçin parçası (A. R. Erdoğan).
- Resim 4.** Ankyra Hadriani restitüsyonu (M. Türkmen – C. Zoroğlu).
- Resim 5.** Ankyra Hadriani çizimi (M. Türkmen – C. Zoroğlu).
- Resim 6.** Ankyra Hadriani Boyun Parçaları (A. R. Erdoğan).
- Resim 7.** Ankyra Hadriani sağ omuz parçası (A. R. Erdoğan).
- Resim 8.** Ankyra Hadriani Gorgo kabartması başı (A. R. Erdoğan).
- Resim 9.** Ankyra Hadriani pteryges rozeti parçası (A. R. Erdoğan).
- Resim 10.** Ankyra Hadriani koruyucu bant parçaları (A. R. Erdoğan).
- Resim 11.** Ankyra Hadriani sağ bacak parçası (A. R. Erdoğan).
- Resim 12.** Ankyra Hadriani sol bacak parçası (A. R. Erdoğan).
- Resim 13.** Ankyra Hadriani paludamentum parçaları (A. R. Erdoğan).
- Resim 14.** Ankyra Hadriani paludamentum parçası (A. R. Erdoğan).

- Resim 15.** Ankyra Hadriani altın varaklı paludamentum parçası (A. R. Erdoğan).
- Resim 16.** Ankyra Hadriani sağ kol parçası (A. R. Erdoğan).
- Resim 17.** Ankyra Hadriani sağ kol ve tunik parçası (A. R. Erdoğan).
- Resim 18.** Ankyra Hadriani parazonium (?) parçası (A. R. Erdoğan).
- Resim 19.** Ankyra Hadriani grifon kabartması gaga parçası (A. R. Erdoğan).
- Resim 20.** Nysa Gerontikonu Antoninus Pius Torsosu (M. Kadıoğlu).
- Resim 21.** Perge Nymphaeumu Zırhlı Hadrian Heykeli (C. Zoroğlu).
- Resim 22.** Ankyra Tiyatrosu'ndan zırh destekli çıplak heykel (Anadolu Medeniyetleri Müzesi Arşivi).
- Resim 23.** Ankyra Tiyatrosu'ndan başsız büst (C. Zoroğlu).
- Resim 24.** Ankyra Tiyatrosu'ndan oturan erkek heykelciği (Retor ?) (C. Zoroğlu).
- Resim 25.** Ankyra Tiyatrosu'ndan *puccitia* tipinde kadın heykeli torsosu (C. Zoroğlu).
- Resim 26.** Ankyra Tiyatrosu Silen kabartması (C. Zoroğlu).

KAYNAKÇA

- Akpolat – Eser 2004 M. S. Akpolat – E. Eser (derl.), *Ankara, Başkent'in Tarihi, Arkeolojisi ve Mimarisi* (2004).
- Alföldi-Rosenbaum 1960 E. Alföldi-Rosenbaum, *A catalogue of Cyrenaican portrait sculpture* (1960).
- Andreae 2000 B. Andreae, *Römische Kunst* (2000).
- Ateşoğulları – Şimşek 1995 S. Ateşoğulları – Ö. Şimşek, “Bartın İli, Amasra İlçesi, Küçüksanayi Sitesi İnşasında Bulunan Roma Dönemi Heykellerini Kurtarma Kazısı”, *MüzeKK* V, 1995, 93-112.
- Ateşoğulları 1999 S. Ateşoğulları, “Amasra Müzesi’nden Zırhlı Bir İmparator Torsosu”, *AMMY* 1998 (1999), 207, 19.
- Aydın ve diğ. 2005 S. Aydın – K. Emiroğlu – Ö. Türkoğlu – E. D. Özsoy, *Küçük Aya’nın BinYüzyi: Ankara* (2005).
- Bayburtluoğlu 1987 İ. Bayburtluoğlu, “Ankara Antik Tiyatrosu”, *AMMY* 1, 1987, 9–23.
- Bennett 2003a J. Bennett, “Ancyra, Metropolis Provinciae Galatiae”, içinde: P. Wilson (ed.), *The Archaeology of Roman Towns: Studies in honour of John S. Wacher* (2003) 1-12.
- Bennett 2003b J. Bennett, “Sic transit gloria Ancyrae: The Remnants of Roman Ancyra”, *Bilkent University Newsletter of the Department of Archaeology & History of Art* 2,2003, 36-41.
- Bennet 2006 J. Bennett, “The Political and Physical Topography of Early Imperial Graeco-Roman Ancyra”, *Anatolica* 32, 2006, 189-227.
- Bergmann 2010 B. Bergmann, “Bar Kochba und das Panhellenion. Die Panzerstatue Hadrians aus Hierapytna/Kreta (Istanbul, Archäologisches Museum Inv. Nr. 50) und der Panzertorso Inv. Nr. 8097 im Piräusmuseum von Athen”, *IstMitt* 60, 2010, 203-89.
- Boehringer 1959 E. Boehringer “Pergamon”, in: *Neue deutsche Ausgrabungen im Mittelmeergebiet und im Vorderen Orient* (1959) 121-171.
- Bol 1984 R. Bol, “Das Statuenprogramm des Herodes Atticus-Nymphäums”, *OF* XV, 1984.
- Bosch 1967 E. Bosch, *Quellen zur Geschichte der Stadt Ankara im Altertum* (1967).
- Cadario 2004 M. Cadario, *La Corazzadi Alessandro. Loricati di tipo ellenistico dal IV secolo. C. al II d. C.* (2004).

- Cavalier 2001 L. Cavalier, “Deux Empereurs Romains a Xanthos”, *Anatolia Antiqua/Eski Anadolu IX*, 2001, 101.
- Chase 2002 R. G. Chase, *Ancient Hellenistic and Roman amphitheatres, stadiums, and theatres: the way they look now* (2002).
- Çalık 1997 A. Çalık, *Roman Imperial Sculpture from Cilicia*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Londra (1997).
- Delemen 2011 İ. Delemen, “Perge’den Kolossal Lucius Verus Heykeli” *ADALYA XIV*, 2011, 297-314.
- Demirer ve diğ. 2005 Ü. Demirer – Ü. Çınar – N. S. Karakaş – A. Koç, *Antalya Museum* (2005).
- Erim 1981 K. Erim, “Aphrodisias 1980”, *KST 3*, 1981, 21-24.
- Fittschen – Zanker 1985 K. Fittschen – P. Zanker, *Katalog der römischen Porträts in den Capitolinischen Museen und den anderen kommunalen Sammlungen der Stadt Rom Bd. 1. Kaiser- und Prinzessinnenbildnisse* (1985).
- Fittschen 1999 K. Fittschen, *Prinzenbildnisse antoninischer Zeit* (1999).
- Gergel 2004 R. A. Gergel, “Agora S166 and Related Works: The Iconography, Typology, and Interpretation of Eastern Hadrianic Breastplate Type”, *Hesperia Suppl.* 33, 2004, 371-409.
- Hanfmann – Vermeule 1957 G. M. A. Hanfmann – C. C. Vermeule, “A New Trajan”, *AJA* 61, 1957, 223-253.
- Hekler 1919 A. Hekler, “Beiträge zur Geschichte der antiken Panzerstatuen”, *ÖJb* 19/20, 1919, 190-241.
- İdil 1993 V. İdil, *Ankara: Tarihi Yerler ve Müzeler* (1993).
- İnan – Rosenbaum 1966 J. İnan – E. Rosenbaum, *Roman and early Byzantine portrait sculpture in Asia Minor* (1966).
- İnan – Alföldi-Rosenbaum 1979 J. İnan – E. Alföldi-Rosenbaum, *Römische und frühbyzantinische Portratplastik aus der Türkei: neue Funde* (1979).
- İnan 1960 J. İnan, “Side ve Perge Kazılarında Bulunan Portreler”, *TürkTK V*, 1960, 36-38.
- İnan 1974 J. İnan, “Neue Porträtstatuen aus Perge”, *Mansel’e Armağan: Mélanges Mansel* (1974) 655-661.
- İnan 1980a J. İnan, “Perge Kazısı 1979 Çalışmaları”, *KST II*, 1980, 5-9.
- İnan 1980b J. İnan, “Perge Kazısı 1979 Çalışmaları”, *Bulleten C.XLIV*, 175, 1980, 607-11.
- İnan 1983 J. İnan, “Neue Porträts von Perge“, *AntK* 26, 1983, 119-120.

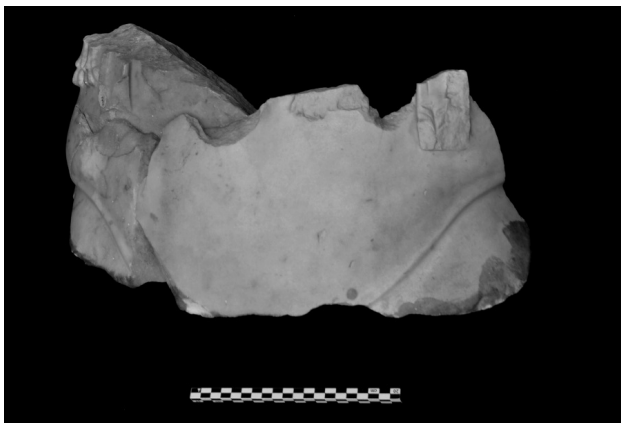
- İnan ve diğ. 1997 J. İnan – A. Öztürk – N. Atık – H. S. Alanyalı – G. Ateş – S. Şahin, “Perge Tiyatrosu Yayın Çalışmalarının Önraporu”, *KST* 18, 1997, 65-83.
- Isler 1994 H. P. Isler, “Antike Theaterbauten in Lykien”, in: P. Ciancio Rossetto – G. Pisani Sartorio (ed.), *Teatri greci e romani alle origini del linguaggio rappresentato I- III* (1994), 86-125; III 344–534.
- Güven 2001 S. Güven, “Bir Roma Eyaletinin Evrim Sürecinde Galatia ve Ancyra”, içinde: Y. Yavuz (derl.), *Tarih İçinde Ankara II* (2001) 109-122.
- Kadioğlu – Görkay 2007 M. Kadioğlu – K. Görkay, “Yeni arkeolojik araştırmalar ışığında μητροπόλις τῆς Γαλατίας: Ankyra”, *Anadolu/Anatolia* 32, 2007, 21-148.
- Kadioğlu 2004 M. Kadioğlu, “Ankyra Tiyatrosu: Ön Rapor/Vorbericht über das Theater von Ankyra”, Z. Çizmeli Ögün – T. Sipahi – L. Keskin (ed.), *I. - II. Ulusal Arkeolojik Araştırmalar Sempozyumu Anadolu / Anatolia Ek Dizi 1*, 2004, 123-140.
- Kadioğlu 2011 M. Kadioğlu, Vorbericht über die Arbeiten im Gerontikon von Nysa am Mäander (2006-2009), *JdI* 126, 2011, 107-154.
- Kadioğlu (Baskıda) M. Kadioğlu, Das “Gerontikon” von Nysa am Mäander. *Forschungen in Nysa am Mäander* 3 (Baskıda).
- Kadioğlu ve diğ. 2011 M. Kadioğlu – K. Görkay – S. Mitchell, *Roma Dönemi’nde Ankyra* (2011).
- Keil – Wilhelm 1931 J. Keil – A. Wilhelm, *Denkmäler aus dem Raubem Kilikien MAMA* 3 (1931).
- Kleiner 1992 D. E. E. Kleiner, *Roman Sculpture* (1992).
- Kourouniotis 1921/22 K. Kourouniotis, “Ἀνασκαφαί ἐν Νύσῃ τῆ ἐπὶ Μαίανδρῳ”, *ADelt* 7, 1921-22, 1-88; 227-246.
- Landskron 2006 A. Landskron, “Das Partherdenkmal von Ephesos. Ein Monument für die Antoninen”, *Öjb* 125, 2006.
- Laube 2006 I. Laube, Thorakophoroi. *Gestalt und Semantik des Brustpanzers in der Darstellung des 4. bis 1. Jhs v. Chr.* (2006).
- Leyla Zoroğlu 2010 L. Zoroğlu, *Anadolu Medeniyetleri Müzesi’ndeki Roma Portreleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya (2010).
- Mansel 1956 A. M. Mansel, “Bericht über Ausgrabungen und Untersuchungen in Pamphylien in den Jahren 1946–1955”, *AA* 71, 1956, 34-120.

- Mansel 1975 A. M. Mansel, "Bericht über Ausgrabungen und Untersuchungen in Pamphylien in den Jahren 1957–1972", *AA* 90, 1975, 49-96.
- Mellink 1980 M. J. Mellink, "Archaeology in Asia Minor", *AJA* 88, 1984, 441-459.
- Mitchell 1984/85 S. Mitchell, "Archaeology in Asia Minor", 1979-84", *Archaeological Reports* 31, 1984-1985 (1985) 70-105.
- Mitchell 1989/90 S. Mitchell, "Archaeology in Asia Minor 1985-1989", *Archaeological Reports* 36, 1989-1990 (1990) 83-131.
- Mitchell 1995 S. Mitchell, *Anatolia, Land, Men, and Gods in Asia Minor I: The Celts and the Impact of Roman Rule* (1995).
- Mitchell – French 2012 S. Mitchell – D. French, *The Greek and Latin Inscriptions of Ankara (Ancyra) I* (2012).
- Moretti 1923/24 G. Moretti, "Rocchio di statua loricata imperiale romana", *ASAtene* 7, 1923/24, 505-506.
- Niemeiyer 1968 H. G. Niemeyer, *Studien zur statuarischen Darstellung der römischen Kaiser* (1968).
- Oberleitner 1978 W. Oberleitner, *Funde aus Ephesos und Samothrake* (1978).
- Oberleitner 2006 W. Oberleitner, "Zum Partherdenkmal: Drei Problemkreise, içinde: *Das Partherdenkmal von Ephesos: Akten des Kolloquiums*", Wien, 27. - 28. April 2003 (2006) 13-23.
- Oberleitner 2009 W. Oberleitner, *Das Partherdenkmal von Ephesos. Einst Siegesmonument für Lucius Verus und Marc Aurel* (2009).
- Oper 2008 T. Oper, *Hadrian: Empire and Conflict* (2008).
- Özgan 2013a R. Özgan, *Roma Portre Sanatı I* (2013).
- Özgan 2013b R. Özgan, *Roma Portre Sanatı II* (2013).
- Özgür 2010 E. Özgür, *Sculptures du Musee D'Antalya* (2010).
- Öztürk 2009 A. Öztürk, *Die Architektur der Scaenae Frons des Theaters von Perge* (2009).
- Rose 1994 B. Rose, "The 1993 Post-Bronze Age Excavations at Troy", *Studia Troica* 4, 1994, 75-104.
- Rose 2002 B. Rose, "Ilion in the Early Empire", içinde: C. Berns – H. von Hesberg – L. Vandeput – M. Waelkens (ed.), *Patris und Imperium. Kulturelle und politische Identität in den Städten der römischen Provinzen Kleinasiens in der frühen Kaiserzeit*. Proceedings of a conference held in November 1998 at the University of Cologne, November, 1998 (2002) 33-47.

- Sear 2006 F. Sear, *Roman Theatres. An Architectural Study* (2006).
- Sieveking 1931 J. Sieveking, *Eine römische panzerstatue in der münchner Glyptothek* (1931).
- Smith 2006 R. R. R. Smith, *Roman portrait statuary from Aphrodisias* (2006).
- Stemmer 1978 K. Stemmer, *Untersuchungen zur Typologie, Chronologie und Ikonographie der Panzerstatuen* (1978).
- Strocka 2013 V. M. Strocka, “Celsus oder Aquila?. Zur Panzerstatue Istanbul 2453”, içinde: G. Kökdemir (ed.), *Orhan Bingöl'e 67. Yaş Armağanı/A Festschrift for Orhan Bingöl on occasion of his 67th Birthday* (2013) 597-610.
- Şahin 2012 S. Şahin, “Marmor Numidicum in Perge unter Domitian”, *Gephyra* 9, 2012, 41-46.
- Vermeule 1959/60 C. C. Vermeule, “Hellenistic and Roman cuirassed statues”, *Berytus* 13, 1959/60, 1-82.
- Vermeule 1968 C. C. Vermeule, *Roman Imperial Art in Greece and Asia Minor* (1968).
- Vermeule 1974 C. C. Vermeule, “Cuirassed Statues – 1974 supplement”, *Berytus* 23, 1974, 5-26.
- Waelkens – Poblome 2011 M. Waelkens – J. Poblome, *Sagalassos. City of Dreams* (2011).
- Waelkens 2007 M. Waelkens, “Colossal Statue of Hadrian Found at Sagalassos, Turkey”, *Minerva* 18.6, 2007, 3-4.
- Waelkens ve diğ. 2009 M. Waelkens – M. Vanhaverbeke – H. Vyncke – K. Jacobs – I. Martens – F. Degraeve – B. Poblome – J. Richard – J. Uytterhoeven – I. Demarsin – K. Koçcak – E. De Silva – N. Risser – E. Mägele – S. Eck – W. Eich – A. Eich – E. Torun – S. Ercan, “Report on the 2006 and 2007 excavation and restoration activities at Tepe Düzen and Sagalassos”, *KST* 30.3, 2009, 427-456.
- Wegner 1939 M. Wegner, *Herrscherbildnisse in antoninischer Zeit, Das römische Herrscherbild II*, 4 (1939).
- Wegner 1956 M. Wegner, *Das römische Herrscherbild: Hadrian, Plotina, Marciana, Matidia, Sabina* (1956).
- Zanker 1983 P. Zanker, Provinzielle Kaiserporträts. Zur Rezeption der Selbstdarstellung des Princeps, *AbhMünch* 90 (1983).

Resim 1

Resim 2

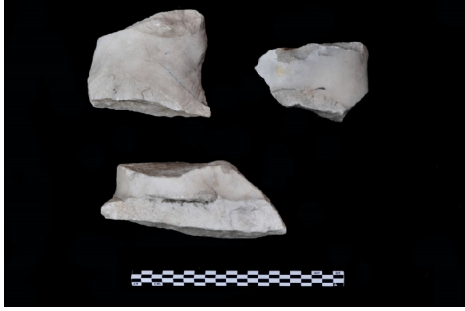
Resim 3

Resim 4

Resim 5

Resim 6

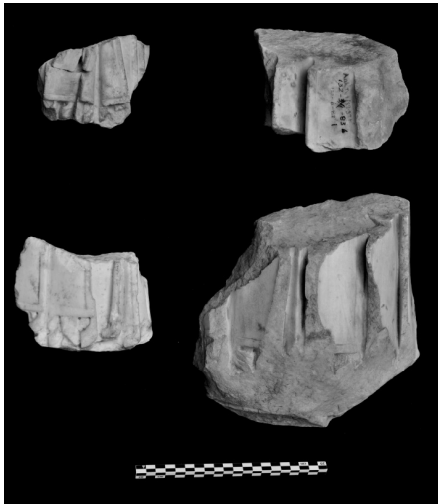
Resim 7

Resim 8

Resim 9

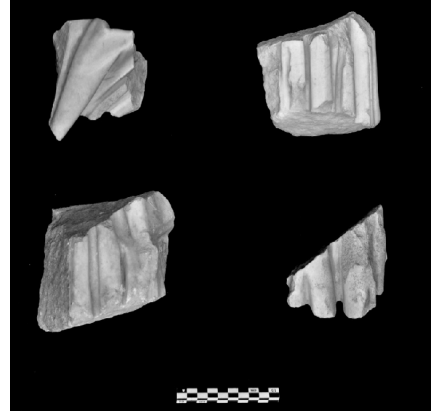
Resim 10

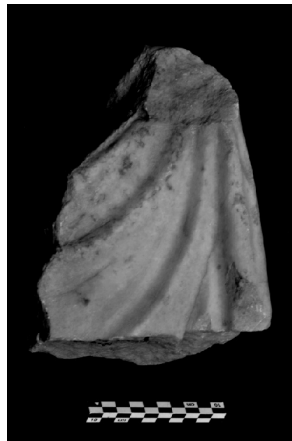
Resim 11

Resim 12

Resim 13

Resim 14

Resim 15

Resim 16

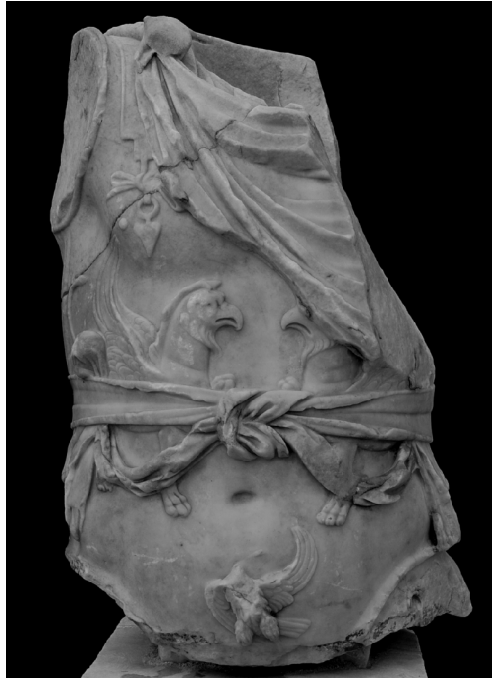
Resim 17

Resim 18

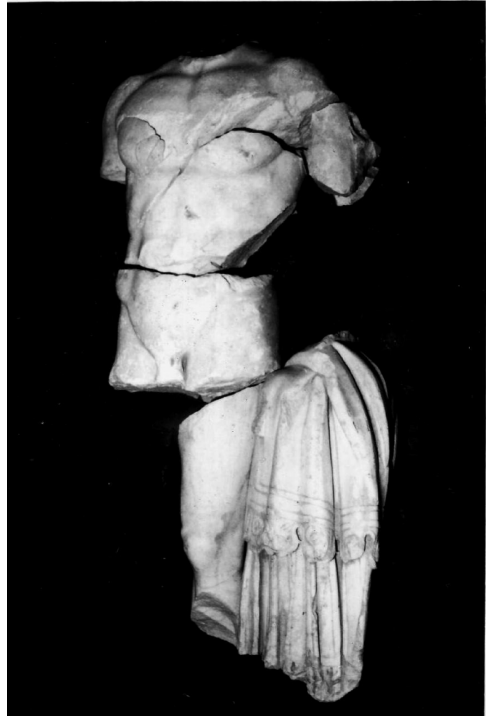
Resim 19

Resim 20

Resim 21

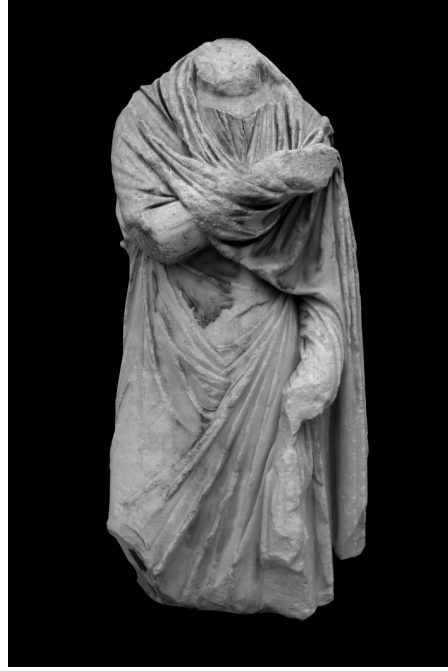
Resim 22

Resim 23

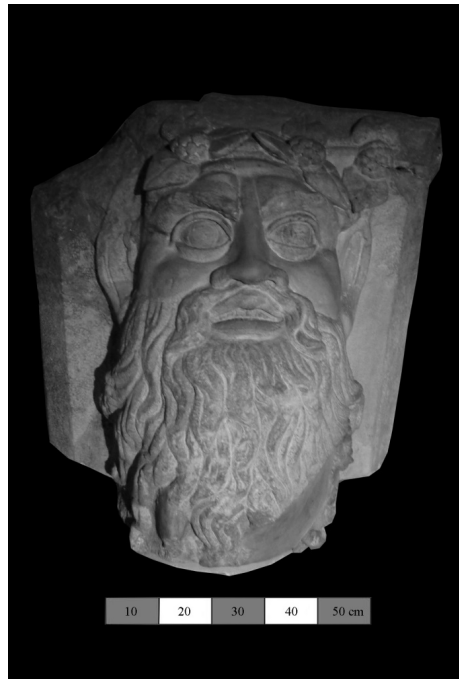
Resim 24

Resim 25

Resim 26

Resim 27